

„Sohasem kell messzebbre menned a túlmesszinél”

Beszélgetés Bent Sørensen zeneszerzővel

– Hadd kezdjem egy személyes emlé-
kel! Amikor néhány nappal ezelőtt késő este kimentem Önért a budapesti
repülőtérre, ahelyett, hogy gyorsan és hatékonyan szálláshelyére juttathat-
tam volna – számomra nagyon kellemetlen módon – sikerült eltévednem
Önnel a pesti külvárosban. Azért jutott ez most az eszembe, mert zenéjét
hallgatva egyáltalán nem ritka az efféle tapasztalat: a hallgató úgy érzi,
eltévedt, mert utat tévesztett, vagy pedig mert túl sokféle útirány kínálja
magát. Mi a véleménye erről a labirintus-szerű tapasztalatról?

– Ez a labirintus-tapasztalat mindenképpen adott. Én azt a labi-
rintust igyekszem megragadni, ami belül az emberben található. Az
emberi lélek maga is egy labirintus. Nagyon kevés ember van, aki
legbelül, lényé legmélyén is áttetsző, tiszta, világos – és én irigyelem
is e keveseket.

Bent Sørensen (*1958) mint generációja legmeghatározóbb dán komponistája min-
denekelelőtt instrumentális zeneművek alkotójaként vált ismertté a nyolcvanas évek
közepén. Odahaza és külföldön egyaránt nagy figyelmet keltett kamarazenéjének
(négy vonósnégyesének és számos más kamaraművének) sajátos hangja. A kilencve-
nes évek folyamán termése mindinkább kibővült nagyzenekarra írott darabokkal: a
The Echoing Garden (1990–92) című kantatával, eddigi egyetlen szimfóniájával
(1995–96) és három versenyművével (*Birds and Bells*, 1995; *La Notte*, 1996–98; *Sterbende
Gärten*, 1992–93; ez utóbbiért elnyerte a Skandináv Zenei Tanács Nagydíját).

Hangszeres művészetével szemben vokális termése csekélynek mondható. A *The
Echoing Garden* mellett egyedül az *In Paradisum* (1994–95/2002) című alkotás sorolható
a nagyobb lélegzetű korális művek közé, amelyet néhány kisebb darab övez. 2003-ban
mutatták be a zeneszerző első operáját (*Under the Sky*) a Dán Királyi Operaházban.

Műveit olyan rangos előadók szólaltatták meg, mint Leif Ove Andsnes, az Arditti
Vonsónégyes, az Ars Nova Copenhagen, a Cikada Ensemble, a Dán Rádió Szimfoni-
kus Zenekara, Frode Haltli, Christian Lindberg és az Oslo Sinfonietta. Számos
hangfelvétele jelent meg többek között az Auvidis Montaigne, a Bridge, a DaCapo és
az ECM kiadóknál.

A beszélgetést Veres Bálint készítette a 2008-as Arcus Temporum Pannonhalmi
Művészeti Fesztiválon.

Ami a zenémet illeti, a helyzet persze némileg másképp fest: megértem, hogy az Ön tapasztalata labirintus-szerű, úgy érezheti, utat tévesztett; ám amikor komponálok, a készülő mű felé vezető utak számomra világosak. Ha labirintus-szerű is a mű, számomra mégis olyan, amelybe van bejárásom. Sok ember kérdezi – nem csak az én zenémre vonatkozólag –, hogy miért olyan nehéz megérteni az új zenét. Csakhogy a zenével kapcsolatban az a helyzet, hogy a szó szoros értelmében sohasem kell megértenünk. Ki érti Beethoven *Ötödik szimfóniáját*? Persze megpróbáljuk értelmezni, csakhogy az derül ki, minden zene már önmagában és eredendően labirintus, amin nincs mit megérteni, hanem egyszerűen csak belesétálunk, aztán kijövünk belőle. Ahogyan komponálok, abban valóban szerepet kap, hogy a zenére úgy tekintek, mint egy labirintusra, ám a hallásom számára az út világos, mindig érzem, hogy merre haladok.

– *Amikor a közönség először találkozik az Ön művészetével, az elsődolog, ami megérinti, bizonyára a kompozíciók különös címei. Ön elsősorban hangszeres zenét ír, mégis, műveinek címei nem a hagyományos instrumentális műfajokra utalnak, mint például a szonáta, a trió vagy hasonló, és nem is olyan modernista címekre, mint például a Structures vagy a Zyklus. Hogyan ragadná meg a nyelvileg megfogalmazott címek és a zene kapcsolatát?*

– Mindenekelőtt meg kell mondanom, hogy a cím szinte mindig megelőzi a darab megírását, vagy legalábbis a megírás kezdetével esik egybe. Sohasem történt meg, hogy megírtam egy művet, majd feltettem a kérdést: mi is legyen a címe. Mindig úgy adtam címet a műveimnek, ahogyan a feleségemmel nevet adtunk a lányainknak. Ez azt is jelenti, hogy miután az alkotás kezdetén vagy az élet kezdetén megtörtént a névadás, többé nem változtatunk rajta. A kisebbik lányomat Annának hívják. Ha két év elteltével talán kevésbé lenne olyan, mint amilyen szerintem egy Anna, ez még nem jelentené azt, hogy máshogy hívnám. A név olyan valami, amit megtartunk.

Műveim címei szinte kivétel nélkül hirtelen merültek fel bennem. A cím gyakran az a valami, amit az elképzelt darabról először tudok meg, ami megnyugtat, és ami abban segít, hogy tudjam, mivel dolgozom, és merre haladok. Maga a cím is lehet inspirációs forrás a komponálás számára. Sok cím úgy jött, hogy olvasmányaimból kiemelkedett egy-egy mondat. Olvastam valamit, és egyszer csak felkiáltottam: ó, ez valami olyasmi, aminek köze van a zenémhez, vagy amivel a zenémen keresztül kell valamit kezdenem.

Emlékszem például a *Shadowland* című darabom fogantatására: egy napon munka közben áthallatszott a szomszéd szobából a televízió, amelyben műsort sugároztak C. S. Lewis-ről, a brit filozófusról és teológusról. Ebben szó volt egy rákban elhunyt nőhöz fűződő kapcsolatáról. A *Shadowland*-ról [*Arnyékországról*] beszéltek a műsorban, mint az élet és halál határvidékéről. En közben csak ültem a helyemen, dolgoztam és egy táblára felírtam a szót, ami az egészből a tudatomig eljutott: *Shadowland*. Csak néztem ezt a szót egy ideig,

és azon tűnődtem, mit is jelenthet. Például egy árnyékos tájat vagy a különböző vetett árnyékok által létrejövő tájképet.

Szóval a címek nagyon fontosak nekem. Nem tudnék darabokat írni a címek nélkül. Bizonytalannak érezném magam.

– Eddig a zene megérthetőségéről beszéltünk, most egy kicsit lépjünk hozzá közelebb technikai értelemben. Az Ön zenéje, legalábbis ahogy én látom, nem nevezhető tonális zenének, ami világosan kijelölt irányokkal rendelkezne. Másrészt atonális vagy nem-tonális zenének sem mondanám. Tudja, a magyarországi zenei színteret nagyon jellemzi a poláris gondolkodás: például, hogy valakinek a zenéje tonális-e vagy atonális. Ha joggal gondolom, hogy Ön egyik póluson sem tartózkodik, kikívánczik belőlem a kérdés: végül is mik a legfőbb energiaforrásai az Ön zenei folyamatainak?

– Erre nincs egyenválasz. Mert ma zeneszerzőnek lenni bizonyosfajta belső problematikák felvállalását jelenti: az ember tudatában kell legyen annak, amit csinál, de sohasem értheti meg egészen, miért is csinálja. Úgy gondolom, minden kor minden művészetében az volt a döntő kérdés, hogy a dolog eléggé gyökeres és eléggé radikális-e. A radikalitást itt persze nem a „provokatív” értelmében használom, hanem arra, hogy a művészetben megtehető lépések elég messze mennek-e. Ezzel kapcsolatban szívesen idézek egy tragikusan fiatalon elhunyt író, aki az én nemzedékemhez tartozott Dániában: „Sohasem kell messzebbre menned a túlmesszinél.” Odáig kell tehát elmenni, ahonnan már nem látsz lehetőséget a továbbmenésre. Persze, ha sikerül eljutni arra a pontra, megint tovább kell majd menned.

Ami a tonalitást illeti, ebben a vonatkozásban megpróbálok pengeélen megállni, anélkül, hogy biztos lehetnék benne, sikerülhet-e. Mert mindkét oldalra le lehet róla esni, miközben persze előrefelé kellene haladni. Ez az az érzés, amit a zenémmel meg szeretnék ragadni, és ami persze nagyon veszélyes játék, mert könnyen kerülhetek két szék között a pad alá. Vagy másképp fogalmazva megemlíthetem itt az „arany középut” eszméjét, ami azt is jelenti, hogy bizonyos dolgok csak menet közben érhetők el. Úgy vélem, számomra a pengeél jelenti magát az arany középutat.

És számomra ugyanez van jelen az életben is, ennek a messzire menésnek az igénye. Itt persze nem olyasmire gondolok, hogy például messzire elmenni valamilyen borzalmas dolog irányában. Hanem arra, hogy sok ember például nem mer megtenni bizonyos dolgokat, mert mindig ugyanazokat akarja ismételni. De szerintem néha bátornak kell lenni, és meg kell tenni a vad és zabolátlan dolgokat.

– Most hadd fordítsam a beszélgetést egy kicsit más irányba. Ön számára mit jelent a múlthoz fűződő viszony. Hiszen itt most egy olyan fesztiválon vagyunk, ami a régit (ezúttal Csajkovszkijt) és az újat (ezúttal az Ön művészetét) összekapcsolja egy kettős-portréban. A döntést ugyan mi hoztuk meg erről az összekapcsolásról, ám nagyon érdekel bennünket, hogy Ön hogyan viszonyul ehhez a döntéshez, vajon egyetért-e vele, vagy

sem. A kérdésem második fele pedig a legszélesebb értelemben vett kulturális múltunkra vonatkozik: milyen viszonyt ápol a múlt maradványaival.

– Nagyon is át tudom érezni az idő ívelését megragadó művészeti koncepciójukat. De vannak másféle időívek is, amelyek más irányba vezetnek. Amikor például tegnap este a harsonaversenyt hallgattam,¹ a kisebbik lányom jutott eszembe, mert a darab egy altatóval záródik, amit valamikor én dúdoltam neki. Ily módon olyan idő keletkezik, amelyben a lányom itt lehet velem Pannonhalmán, mint ha csak elhoztam volna magammal. És Pannonhalmát meg a világ egy másik pontján fogom úgy felfedezni, mint amit magammal vittem.

A múlt belül van, a múlt az, amit felfedezek magamban. Ami a közelembé jön. A múlt egyfolytában növekszik, fejlődik. Most például, amikor ebben a szobában ülök, nem úgy áll a dolog, hogy azt mondhatnám: ezt a szép festményt, ezt a látványt az ablakból, ezt a hangulatot kiválasztom, megjegyzem és magammal viszem. Sohasem tudhatjuk igazából, és sohasem dönthetjük el, mire is fogunk emlékezni. Az egyik legszebb az emberi életben éppen az, hogy nem tudhatjuk, mire fogunk emlékezni. Olyan ez, mint például amikor ötvénvéssé válunk,² vagy éppen huszonöt évéssé, és arra gondolunk, hogy amit most látunk, arra örökké emlékezni fogunk – pedig pillanatok múlva elfelejtjük. Máskor pedig olyan szituációkba keveredünk, mondjuk az édesanyánkkal vagy egy osztálytársunkkal, ami elsőre ugyan jelentéktelennek tűnik, de mégis egész életre szóló emlék lesz belőle. Egyszerűen visszük magunkkal. És ez az, ami olyannyira csodás az emberi életben, hogy vihetjük magunkkal az elmúlt dolgokat, amikkel kapcsolatban nem is gondoltuk volna, hogy még szükségünk lehet rájuk. És talán ez az a pont, ahol a legközelebb kerülhetünk a művészek közötti inspirációk kérdéséhez is. Illetve az emlékekből nyert inspirációk kérdéséhez, amit persze mindig a személyes múlt értelmében kell venni.

Ami a történelmi múltat illeti: én például nem nagyon ismertem Csajkovszkijt. Nagyon meg voltam lepve, hogy Önök Csajkovszkijt választották. De amint már mondtam is, mindig készen kell lenni az új tapasztalatokra – szóval úgy döntöttem: rendben, legyen Csajkovszkij, fantasztikus. Azt gondoltam, hogy meghallgatom és megpróbálom megérteni, amit Önök gondolnak róla. Én magam egyszerűen nem gondoltam volna erre az összekapcsolásra. Egyébként is, a saját zenéjét mindenki csak belülről képes látni, és ehhez jönnek még azok a leírások, amiket kívülről kap. Számomra mint zeneszerző számára az egyik leginkább inspiráló dolog az, amikor az emberek valamit hozzáadnak a zenémhez. Amikor például arra ösztökélnek, hogy „Bent, figyelj oda Csajkovszkijra”. Ez nekem nagyszerű, ilyenkor kapok valamit. Vagy amikor például egy programfüzetben azt olvasom, hogy a zenémben van valami hasonlóság Csajkovszkij

1 Sørensen itt az Arcus Temporum Fesztivál 2008. augusztus 23-i, a Pannonhalmi Bazilikában megrendezett zenekari koncertjére utal, amelyen elhangzott *Birds and Bells* című harsonára és zenekarra írott kompozíciója is.

2 Sørensen 2008-ban ünnepelte 50. születésnapját.

zenéjéhez, akkor ez nekem egyfajta ajándék. Mert ez azt jelenti, hogy új füllel hallgathatom saját zenémet. És valóban lehet, hogy van hasonlóság, de az is lehet, hogy még sincs, nem tudom, az új nézőpont azonban lehet, hogy hoz magával valamit, ami új, elvisz magával egy új helyre.

– Végül hadd kérdezzem meg Önt az itteni benyomásairól, a pesti próbákról, a pannonhalmi tartózkodásról, illetve arról, milyennek látta a fesztivál egyéb művészeti programjait.

– Mindenekelőtt ez az egész fantasztikus és nagyon-nagyon koncentrált volt. Amikor valami ennyire koncentrált dologgal találkozom, olyankor mindig az az érzés tölt el, hogy vissza kellene jönni és ki kellene nyílni a részletekre, hogy képes lehessen mindent elraktározni. Hosszú és intenzív napok voltak, telve temérdek benyomással. Egyszerűen nincs semmi, amire panaszom lehetne: és ebbe még a „reptéri kalandot” is beleértem. A program briliáns volt, a magyar és a szlovák zenészek fantasztikusak. Egy zeneszerzőnek mindig nagyon fontos pillanat, amikor új zenészekkel találkozhat, akikkel még nem dolgozott, és akiktől inspirációt kaphat. És közben itt voltak a „régik” zenészek is, mint a Cikada, amellyel már sokat dolgoztam együtt, és amelyhez bizalom köt.³ Ők nyugalmat adtak, miközben az új benyomások záporoztak rám. Az inspiráció eredetileg azt jelenti: belélegezni. Nagyon fontos ezt zeneszerzőként is megtenni időnként. Én itt most belélegezhettem Pannonhalmát és a magyar zenekultúrát, és amikor visszatérek Dániába, majd kilélegezhetem ezt az új inspirációt.

Ami a többi művészeti produkciót illeti: csodálatos volt a kiállítás,⁴ a színházi előadás pedig lélegzetelállító.⁵ A tegnap éjszaka látott produkció szintén fantasztikus volt, nagyon mély benyomást tett rám.⁶ Nagyon boldog vagyok, hogy körbesétáltam e programokon, mert számomra – mint önző lény számára – nem a saját zenémmel való találkozás a legfontosabb, hanem a más művészek munkáival való szembesülés.

Másfelől sohasem szerepeltem még olyan fesztiválon, ahol ennyire sok társadalmi időt adományoztak volna a zenémnek: ha játszották is sok művemet, sehol sem ebben az intenzitásban. 17 mű 38 óra leforgása alatt: ez olyan volt, mintha az egész életem lepörgött volna előttem, mint valami filmtrailerben. Ilyenkor az egész életemmel szembesülök, a zeném a múltamra emlékeztetnek, az életemre.

A vendéglátás itt a fesztiválon egyszerűen tökéletes volt: ahogy megérkeztem, rögtön a segítőkészséget érzékeltem. Ugyanakkor a legfontosabb maga az atmoszféra, amit egyfajta nyugalomként jellemeznék. Ugyanaz a szellem járja át, amelyből az emberi álmok is származnak. Van ebben valami örökérvényű. Az idővek eszméje is egyszerű, mert az idő valóban olyan, amit mindannyian magunk-

3 Sørensen itt a fesztiválon fellépő norvég Cikada együttes tagjaira utal, akikkel több évtizedes munkakapcsolatot ápol.

4 Az *ikontól az installációig* – a Pannonhalmi Apátság 2008-as időszakos tárlata.

5 A Frenák Pál Társulat premierjére, az *InTimE* című produkcióra utal.

6 Sørensen itt az Élőkép Társulat *Végtelen* című installációjáról beszél.

ban hordozunk. Néha nem merünk az időre gondolni, mert az ember földi élete oly rövid, és ezért az idő félelmetesnek tűnik. Sokat tanulhatnánk, ha gondolnánk a tovasuhanó időre. Mert tovasuhan, de a legtöbb ember elfelejti ezt. Szóval a koncepciójuk számomra csodálatos; nagyon büszke vagyok, hogy részem lehetett benne.

– *Mit gondolsz a közönségről?*

– A közönségről? Egyszerűen csodálatos az itteni közönség. És olyan sokan vannak! Az egyik dolog, ami tegnap éjjel eszembe jutott, hogy ebben az egészben az a fantasztikus, hogy egy városban ilyet nem lehetne megcsinálni. Amikor egy ilyen helyen vagyunk, az egész közönség azért jön, hogy részese legyen a fesztiválnak. Beleértve a zenészeket, a képzőművészeket, a szervezésben segítőket is. Minél közelebbről megismerhetik egymást ezek az emberek, annál jobb. Ha elmegyünk egy átlagos nagyvárosi koncertre, ott az emberek egyszerűen bemennek meghallgatni a zenét, majd sietve távoznak. De itt mindenki úgy érezheti, hogy része van az egészben. Külön irigylésre méltó az, akinek van valamilyen konkrét feladata, mert mindenki úgy érzi, mennyire jó lehet ebben a dologban együtt dolgozni, hiszen láthatóan azért csinálja mindenki, amit csinál, mert szereti.

Azért is csodálatos volt itt lennem, mert gyakran nem tudhattam, hogy aki éppen ott áll mellettem, a közönséghez vagy a művészekhez/szervezőkhöz tartozik-e. Amikor a tegnap esti élő installáción vettem részt, hirtelen olyan arcokra lettem figyelmes a művészek között, akik korábban egyszerű közönségként sétálgattak az apátság környékén. A távolság előadó és közönség között egy pillanatra teljesen megszűnt. Vagy például a kávézóban láttam két átlagosan kávézgató embert, akik néhány órával később átlényegült színészekként jelentek meg a színpadon. Nekem nagyon tetszik ez a közelség. És meg is nyugtat.